

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫ» РҚБ
«ХАЛЫҚ» ЖҚ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК

РОО «НАЦИОНАЛЬНОЙ
АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН»
ЧФ «Халық»

THE BULLETIN

OF THE ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN
«Halyk» Private Foundation

PUBLISHED SINCE 1944

1 (407)

JANUARY – FEBRUARY 2024

ALMATY, NAS RK

В 2016 году для развития и улучшения качества жизни казахстанцев был создан частный Благотворительный фонд «Халык». За годы своей деятельности на реализацию благотворительных проектов в областях образования и науки, социальной защиты, культуры, здравоохранения и спорта, Фонд выделил более 45 миллиардов тенге.

Особое внимание Благотворительный фонд «Халык» уделяет образовательным программам, считая это направление одним из ключевых в своей деятельности. Оказывая поддержку отечественному образованию, Фонд вносит свой посильный вклад в развитие качественного образования в Казахстане. Тем самым способствуя росту числа людей, способных менять жизнь в стране к лучшему – профессионалов в различных сферах, потенциальных лидеров и «великих умов». Одной из значимых инициатив фонда «Халык» в образовательной сфере стал проект *Ozgeris powered by Halyk Fund* – первый в стране бизнес-инкубатор для учащихся 9-11 классов, который помогает развивать необходимые в современном мире предпринимательские навыки. Так, на содействие малому бизнесу школьников было выделено более 200 грантов. Для поддержки талантливых и мотивированных детей Фонд неоднократно выделял гранты на обучение в Международной школе «Мирас» и в *Astana IT University*, а также помог казахстанским школьникам принять участие в престижном конкурсе «*USTEM Robotics*» в США. Авторские работы в рамках проекта «Тәлімгер», которому Фонд оказал поддержку, легли в основу учебной программы, учебников и учебно-методических книг по предмету «Основы предпринимательства и бизнеса», преподаваемого в 10-11 классах казахстанских школ и колледжей.

Помимо помощи школьникам, учащимся колледжей и студентам Фонд считает важным внести свой вклад в повышение квалификации педагогов, совершенствование их знаний и навыков, поскольку именно они являются проводниками знаний будущих поколений казахстанцев. При поддержке Фонда «Халык» в южной столице был организован ежегодный городской конкурс педагогов «*Almaty Digital Ustaz*».

Важной инициативой стал реализуемый проект по обучению основам финансовой грамотности преподавателей из восьми областей Казахстана, что должно оказать существенное влияние на воспитание финансовой

грамотности и предпринимательского мышления у нового поколения граждан страны.

Необходимую помощь Фонд «Халык» оказывает и тем, кто особенно остро в ней нуждается. В рамках социальной защиты населения активно проводится работа по поддержке детей, оставшихся без родителей, детей и взрослых из социально уязвимых слоев населения, людей с ограниченными возможностями, а также обеспечению нуждающихся социальным жильем, строительству социально важных объектов, таких как детские сады, детские площадки и физкультурно-оздоровительные комплексы.

В копилку добрых дел Фонда «Халык» можно добавить оказание помощи детскому спорту, куда относится поддержка в развитии детского футбола и карате в нашей стране. Жизненно важную помощь Благотворительный фонд «Халык» оказал нашим соотечественникам во время недавней пандемии COVID-19. Тогда, в разгар тяжелой борьбы с коронавирусной инфекцией Фонд выделил свыше 11 миллиардов тенге на приобретение необходимого медицинского оборудования и дорогостоящих медицинских препаратов, автомобилей скорой медицинской помощи и средств защиты, адресную материальную помощь социально уязвимым слоям населения и денежные выплаты медицинским работникам.

В 2023 году наряду с другими проектами, нацеленными на повышение благосостояния казахстанских граждан Фонд решил уделить особое внимание науке, поскольку она является частью общественной культуры, а уровень ее развития определяет уровень развития государства.

Поддержка Фондом выпуска журналов Национальной Академии наук Республики Казахстан, которые входят в международные фонды Scopus и WoS и в которых публикуются статьи отечественных ученых, докторантов и магистрантов, а также научных сотрудников высших учебных заведений и научно-исследовательских институтов нашей страны является не менее значимым вкладом Фонда в развитие казахстанского общества.

С уважением, Благотворительный Фонд «Халык»!

БАС РЕДАКТОР:

ТҮЙМЕБАЕВ Жансейіт Қансейітұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің ректоры (Алматы, Қазақстан)

ҒАЛЫМ ХАТШЫ:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Абай атындағы ҚазҰПУ Педагогикалық білімді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

САТЫБАЛДЫ Әзімхан Әбілқайырұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Экономика институтының директоры (Алматы, Қазақстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилян академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина), **Н=2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және менеджмент университетінің кәсіптік білім берудің педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Ләззат Мыктыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), **Н = 3**

БУЛАТБАЕВА Күлжанат Нурымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Б. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан), **Н = 2**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар және мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), **Н=2**

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафихевна, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры, (Алматы, Қазақстан), **Н = 3**

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы РҚБ-нің Хабаршысы».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.). Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген

№ 16895-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ, 2024

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

ТУЙМЕБАЕВ Жансеит Кансеитович, доктор филологических наук, профессор, почетный член НАН РК, ректор Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), **Н = 2**

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

САТЫБАЛДИН Азимхан Абылкаирович, доктор экономических наук, профессор, академик НАН РК, директор института Экономики (Алматы, Казахстан), **Н = 5**

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан), **Н = 6**

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), **Н = 2**

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), **Н = 4**

СЕМБИЕВА Лязат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А.Букетова (Караганда, Казахстан), **Н=3**

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан), **Н = 3**

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), **Н=2**

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), **Н = 3**

«Вестник РОО «Национальной академии наук Республики Казахстан».

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан № **16895-Ж**, выданное 12.02.2018 г.

Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан», 2024

EDITOR IN CHIEF:

TUIMEBAYEV Zhansait Kanseitovich, Doctor of Philology, Professor, Honorary Member of NAS RK, Rector of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan).

SCIENTIFIC SECRETARY:

ABYLKASSYMOVA Alma Esimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Executive Secretary of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology of Abai Kazakh National Pedagogical University (Almaty, Kazakhstan), **H = 2**

EDITORIAL BOARD:

SATYBALDIN Azimkhan Abilkairovich, Doctor of Economics, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Institute of Economics (Almaty, Kazakhstan), **H = 5**

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology (Almaty, Kazakhstan) **H = 4**

LUKYANENKO Irina Grigor'evna, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of the National University "Kyiv-Mohyla Academy" (Kiev, Ukraine) **H = 2**

SHISHOV Sergey Evgen'evich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), **H = 6**

SEMBIEVA Lyazzat Maktybekova, Doctor of Economic Science, Professor of the L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 3**

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy of Buketov Karaganda University (Karaganda, Kazakhstan), **H = 3**

BULATBAYEVA Kulzhanat Nurymzhanova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarın (Nur-Sultan, Kazakhstan), **H = 2**

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-chief of the journal «Standards and monitoring in education» (Moscow, Russia), **H = 2**

YESSIMZHANOVA Saira Rafikhevna, Doctor of Economics, Professor at the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), **H = 3**.

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications

of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж**, issued on 12.02.2018.

Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2024

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF
SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 1. Number 407 (2024), 558–572
<https://doi.org/10.32014/2024.2518-1467.692>

ӨОЖ 338.43.984

© A.T. Kokenova¹, A.R. Shalbayeva^{2*}, I.Yu. Khan³, K.K. Baigabulova⁴,
A.O. Demeubaeva², 2024

¹Central Asian Innovation University, Shymkent, Kazakhstan;

²Turan University, Almaty, Kazakhstan;

³Miras University, Shymkent, Kazakhstan;

⁴L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.
akmira777@mail.ru

THE STUDY OF REGIONAL STRATEGIES FOR MANAGING THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The purpose of the research is to study the problems of managing the sustainable development of the agro-industrial complex, as this is a particularly relevant issue due to the dual nature of their functioning. This is manifested in the fact that, firstly, the activities of agricultural producers are the largest source of greenhouse gases in the atmosphere and at the same time act as a major consumer of natural resources (water, land, forests), without which the functioning of the agro-industrial complex itself is impossible. Secondly, it is the agricultural enterprises that provide the population with food and contribute to the development of rural areas. In this regard, an important aspect in the activities of agricultural enterprises is the need to find various sources of financing that would allow them to fully implement environmental and social projects. *Methods:* General scientific methods of cognition: principles of unity of theory and practice, certainty, concreteness, SWOT analysis, sampling and grouping methods. *Results:* The application of international methodologies for assessing business opportunities in the event of such a transition allows us to assess the most promising areas and the possible return on new business models in the form of added value. These results demonstrate that with the transition to sustainable business models, the agri-food sector will be able to generate additional profit annually. Such a transition will require additional investments and fundamental changes in agri-food strategies. *Conclusions:* Analysis of the real contribution of leading global corporations in the agri-food sector shows that a systematic and scientifically based approach is required to integrate new key performance indicators that would be tied to the three dimensions of sustainable development (social, environmental and economic). Such an approach should include not only monitoring and reporting mechanisms, but also a full range of incentive measures that will allow large international corporations to develop and implement

full-fledged corporate sustainable development strategies aimed at a full-scale transformation of the agro-food system towards greater sustainability, efficiency and resistance to external shocks and global challenges.

Keywords: management, sustainable development, indicators of sustainable development, transformation of agro-industrial complex, business opportunities

© А.Т. Көкенова¹, А.Р. Шалбаева^{2*}, И.Ю. Хан³, К.К. Байгабулова⁴,
А.О. Демеубаева¹, 2024

¹Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан;

²Туран университеті, Алматы, Қазақстан;

³Мирас университеті, Шымкент, Қазақстан;

⁴Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.
akmira777@mail.ru

ТҰРАҚТЫ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДА АӨК ДАМУЫН БАСҚАРУДЫҢ ӨНІРЛІК СТРАТЕГИЯЛАРЫН ЗЕРТТЕУ

Көкенова Айғаным — экономика ғылымдардың кандидаты, профессор, Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан
: *aiganymk7676@gmail.com*, <https://orcid.org/0000-0002-8805-5924>;

Шалбаева Акмейир — Туран университеті, Менеджмент бағыты бойынша 2 курстың докторанты, Алматы, Қазақстан
: *akmira777@mail.ru*, <https://orcid.org/0000-0002-5496-8354>;

Хан Инна — экономика ғылымдарының кандидаты, «Мирас» университетінің Ғылыми жұмыс және инновациялар жөніндегі проректоры, Шымкент, Қазақстан Республикасы
: *han.i@miras.edu.kz*, <https://orcid.org/0000-0003-0069-9758>;

Байгабулова Куляш — экономика ғылымдардың кандидаты, Менеджмент кафедрасының профессоры, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
: *k.baygabulova@mail.ru*, <https://orcid.org/0000-0001-7418-4672>;

Демеубаева Ақмарал — экономика ғылымдардың кандидаты, доцент, Орталық Азия Инновациялық университеті, Шымкент, Қазақстан
: *axma75@mail.ru*, <https://orcid.org/0000-0003-0217-7689>.

Аннотация. Ғылыми зерттеудің мақсаты АӨК-нің тұрақты дамуын басқару мәселелерін зерттеу болып табылады, өйткені бұл олардың жұмыс істеуінің екі жақты сипатына байланысты ерекше өзекті мәселе болып табылады. Бұл, біріншіден, ауыл шаруашылығы өндірушілерінің қызметі атмосферадағы парниктік газдардың ең ауқымды көзі болып табылады және сонымен бірге табиғи ресурстарды (су, жер, орман) ірі тұтынушы болып табылады, онсыз АӨК-нің өзі жұмыс істей алмайды. Екіншіден, бұл АӨК кәсіпорындары халықты азық-түлікпен қамтамасыз етеді және ауылдық аумақтардың дамуына ықпал етеді. Осыған байланысты АӨК кәсіпорындарының қызметіндегі маңызды аспект оларға экологиялық және әлеуметтік жобаларды толық іске асыруға мүмкіндік беретін түрлі қаржыландыру көздерін іздеу қажеттілігі болып табылады. **Әдістер:** танымның жалпы ғылыми әдістері: теория мен практиканың бірлігі, сенімділік, нақтылық принциптері, іріктеу және топтастыру әдістері.

Нәтижелер: мұндай ауысу жағдайында бизнес мүмкіндіктерін бағалаудың халықаралық әдістемелерін қолдану жаңа бизнес-модельдердің неғұрлым перспективалы бағыттары мен ықтимал қайтарымыдылығын қосылған құн түрінде бағалауға мүмкіндік береді. Бұл нәтижелер тұрақты бизнес-модельдерге көшкен кезде агроазық-түлік секторы жыл сайын қосымша пайда әкелетінін көрсетеді. Мұндай ауысу қосымша инвестицияларды және агроазық түлік стратегияларын түбегейлі өзгертуді талап етеді. *Қорытындылар:* агроазық-түлік секторындағы жетекші жаһандық корпорациялардың нақты үлесін талдау тұрақты дамудың үш өлшеміне (әлеуметтік, экологиялық және экономикалық) байланысты болатын тиімділіктің жаңа негізгі көрсеткіштерін интеграциялау үшін жүйелі және ғылыми негізделген тәсіл қажет екенін көрсетеді. Бұл тәсіл тек бақылау және есеп беру тетіктерін ғана емес, сонымен қатар ірі халықаралық корпорацияларға агроазық-түлік жүйесін үлкен тұрақтылыққа, тиімділікке және сыртқы шоктар мен жаһандық сын-тегеуріндерге төзімділікке қарай толыққанды трансформациялауға бағытталған толыққанды корпоративтік орнықты даму стратегияларын әзірлеуге және іске асыруға мүмкіндік беретін ынталандыру шараларының барлық спектрін қамтуы тиіс.

Түйін сөздер: басқару, орнықты даму, орнықты даму көрсеткіштері, АӨК трансформациясы, бизнес-мүмкіндіктер

© А.Т. Кокенова¹, А.Р. Шалбаева^{*2}, И.Ю. Хан³, К.К. Байгабулова⁴,
А.О. Демеубаева²

¹ Центрально-Азиатский инновационный университет, Шымкент, Казахстан

² Университет Туран, Алматы, Казахстан

³ Университет Мирас, Шымкент, Казахстан

⁴ Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева,

Астана, Казахстан

: akmira777@mail.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ АПК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Кокенова Айғаным - кандидат экономических наук, профессор, Центрально-Азиатский инновационный университет, Шымкент, Казахстан

E-mail: aiganymk7676@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8805-5924>;

Шалбаева Акмейир — Университет Туран, докторант 2 курса менеджмента, Алматы, Казахстан
E-mail: akmira777@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-5496-8354>;

Хан Инна - кандидат экономических наук, проректор по научной работе и инновациям Университета «Мирас», Шымкент, Казахстан

E-mail: han.i@miras.edu.kz, <https://orcid.org/0000-0003-0069-9758>;

Байгабулова Куляш – кандидат экономических наук, профессор кафедры менеджмента, Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

E-mail: k.baygabulova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-7418-4672>;

Демеубаева Акмарал – кандидат экономических наук, доцент, Центрально-Азиатский инновационный университет, Шымкент, Казахстан

E-mail: axma75@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0003-0217-7689>.

Аннотация. Целью научного исследования является изучение проблем управления устойчивым развитием АПК, так как это является особо актуальным вопросом ввиду двойного характера их функционирования. Это проявляется в том, что, во-первых, деятельность сельхозпроизводителей является самым масштабным источником парниковых газов в атмосфере и в то же время они выступают крупным потребителем природных ресурсов (вода, земля, леса), без которых невозможно функционирование самого АПК. Во-вторых, именно предприятия АПК обеспечивают население продуктами питания и способствуют развитию сельских территорий. В этой связи немаловажным аспектом в деятельности предприятий АПК становится необходимость поиска различных источников финансирования, которые позволили бы им полноценно реализовывать экологические и социальные проекты. В статье использовались общенаучные методы познания: принципы единства теории и практики, определенности, конкретности, SWOT-анализ, методы выборки и группировки. Результаты: применение международных методологий оценки бизнес-возможностей в случае такого перехода позволяет оценить наиболее перспективные направления и возможную отдачу от новых бизнес-моделей в виде добавленной стоимости. Данные результаты демонстрируют, что при переходе на устойчивые бизнес-модели агропродовольственный сектор сможет ежегодно генерировать дополнительную прибыль. Такой переход потребует дополнительных инвестиций и кардинальных изменений агропродовольственных стратегий. Выводы: анализ реального вклада ведущих глобальных корпораций в агропродовольственном секторе показывает, что требуется системный и научнообоснованный подход по интеграции новых ключевых показателей эффективности, которые были бы привязаны к трем измерениям устойчивого развития (социальное, экологическое и экономическое). Такой подход должен включать не только механизмы контроля и отчетности, но и весь спектр стимулирующих мер, что позволит крупным международным корпорациям разрабатывать и реализовывать полноценные корпоративные стратегии устойчивого развития, нацеленные на полномасштабную трансформацию агропродовольственной системы в сторону большей устойчивости, эффективности и резистентности к внешним шокам и глобальным вызовам.

Ключевые слова: управление, устойчивое развитие, показатели устойчивого развития, трансформация АПК, бизнес-возможности

Кіріспе

Агроөнеркәсіптік кешеннің тұрақты дамуын басқару, әртүрлі шаруашылық нысандарындағы ауылшаруашылық кәсіпорындарының тиімділігін арттыру мәселелері көптеген танымал отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапты.

Шетелдік экономистердің зерттеулерінің ішінде келесі ғалымдардың еңбектерін атап өткен жөн: С.Г. Азикова, Б. Бергман, Г.Е. Быстров, Дж. Гэлбрейт,

Т.П. Гафиятова, Дж.Х. Дэвис, С. Данкверт, Е.П. Задворнева, Дж. Кейнс, Ю.А. Козенко, В.К. Крутикова, А.А. Попова, В.Ф. Стукач, Дж. Эванс. Экономиканың аграрлық секторын нарықтық қатынастардың элементі тұрғысынан нарықтық реформаның нақты категориясы ретінде зерттейтін, бұл тұрақты ішкі себеп-салдарлық байланыстарды анықтауды қажет етпейді, сондықтан ол туралы жалпы түсінік береді.

Сондай-ақ, көптеген отандық экономистерді атап өткен жөн: Г.У. Акимбекова, К.А. Ахметова, А.З. Дадашева, Х.Е. Ерғазина, Т.И. Есполова, М.Ж. Каменова, У.К. Керимова, Г.А. Калиева, А.Б. Молдашева, Ж.М. Омарханова, Г.К. Сапарова, Ж.Ж. Сүлейменова, Б.С. Рүстембаев және басқалар еңбектерінде АӨК қалыптастырудың негізі қаланған ғалымдардың Қазақстан Республикасының даму заңдылықтары мен үрдістері анықталды.

Тұрақты даму тұжырымдамасын түсіндірудің теориялық негіздері мен тәсілдері Э. Барбиер, Ф. Голли, Г. Дейли, Р. Костанза, Э. Леруа, Д. Медоуз, М. Месарович, Э. Пестель, Дж. Сакс, П. Тейлард де Шарден, Дж. Форрестер. Орнықты дамудың теориялық және тұжырымдамалық ережелерін әзірлеуге отандық ғалымдар С.Н. Бобылев, В.И. Вернадский, В.Г. Горшков, В.И. Данилов-Данильян, В.М. Захаров, В.А. Коптюг, К.С. Лосев, Н.Н. Моисеев, Н.А. Пискулова, И.Н. Платонова, Л.С. Ревенко, А.Л. Романович, А.Д. Урсул.

Шетелдік ғалым-экономистер В. Баумол, Г. Боуэн, Д. Вуд, П. Друкер, К. Дэвис, Э. Крейн, А. Кэрролл, Д. Логсдон, Д. Мун, Д. Мэттен, М. Фридманның еңбектері бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі тұжырымдамасының теориялық негіздерін және «байланысты» тұжырымдамаларды әзірлеуге (корпоративтік әлеуметтік қызмет, корпоративтік әлеуметтік сезімталдық), Э. Фриман, Б.С. Батаева, К.Ю. Белоусова, Ю.Е. Благова, Е.Б. Завьялова, Ю.К. Зайцева, Л.С. Сальникова, Н.В. Студеникина, А.В. Шевелевның арналған.

М. Ван Марревик, Т. Диллик, К. Хокертс, Р. Штайрер, М. Эпштейн, М. Портер, М. Крамер, С. Харт, М. Милштейн және Дж.Дж. Элкингтонның еңбектерін ерекше атап өткен жөн, өйткені онда корпоративтік тұрақтылық, «ортақ құндылық» және «тұрақты құндылық» тұжырымдамаларын әзірленді. Осы тұжырымдамалар шеңберінде тұрақты даму қағидаттарын сақтау мен бизнестің коммерциялық мақсатқа сай қызметінің өзара байланысын дәлелдеуге әрекет жасалуда.

Аграрлық саясат және ауыл шаруашылығының тұрақты дамуын басқару тетіктері саласындағы іргелі зерттеулер, келесі ғалымдардың ғылыми еңбектерде ұсынылған Л.И. Абалкин, А.И. Алтухов, И.Н. Буздалов, Б.А. Воронин, А.П. Власов, А.В. Голубев, Т.В. Зырянова, А.Н. Камелян, А.И. Костяев, В.В. Милосердов, М.Ш. Минасова, В.И. Назаренко, И.П. Огородникова, А.В. Петрикова, А.Н. Семина, А.Ф. Серкова, И.Г. Ушачева, И.П. Чупина және басқа ғалымдар.

Қазіргі заманғы басқару ғылымының қалыптасуына шетелдік ғалымдар айтарлықтай үлес қосты, олардың зерттеулері теория, практика, басқару тетіктері мәселелеріне арналған: Р. Акофф, П. Друкер, Ф. Лютенс, М. Мессен,

Ф. Тейлор, А. Егоршин, В. Анфилатов, О. Виханский, Д. Гвишиани, Н. Добрынин, Л. Кириллов, Б. Милнер, Г. Минцберг, А. Митин, А. Наумов, В. Спивак және басқалар.

Сонымен қатар, АӨК тұрақты жұмыс істеуін басқару стратегиясының кейбір әдістемелік, әдіснамалық және практикалық аспектілері мен ерекшеліктері, сондай-ақ аграрлық сектордың тұрақты дамуын қамтамасыз етудің басқару тетіктері жеткілікті зерттелмеген.

Олар алған нәтижелерді жоғары және объективті бағалай отырып, қазіргі жағдайда да Қазақстан Республикасында АӨК тұрақты дамуын басқару проблемасы өзекті болып қала беретінін және жүйелі шешуді талап ететінін атап өтуге болады.

Оның жұмыс істеу тиімділігіне әсер ететін басқарудың әртүрлі жағдайларын бағалау әдістерін пайдалана отырып негізделген, оның көп мақсатты экономикалық жүйесін ескеретін АӨК-нің орнықты дамуын қамтамасыз етуді және арттыруды басқару тетіктерін зерделеу; өз кезегінде АӨК-нің орнықты дамуына әсер ететін жаңа проблемаларды тудыратын әртүрлі жағдайлардың әсерін зерттеу өзекті болып табылады.

Зерттеу материалы мен әдістері

Ауылдық аумақтарды орнықты дамыту ауыл экономикасының орнықты өсуін қамтамасыз етуге, жұмыспен қамтуды, өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыруға, сондай-ақ ауыл халқының көші-қон қарқынын төмендетуге, қоршаған ортаны сақтауға мүмкіндік береді. Осы мақсатта ауылдық аумақтарды орнықты дамытудың тұжырымдамалық моделі әзірленді, ол мақсаттарды, міндеттерді, аумақтардың орнықты дамуына әсер ететін факторларды, тұтастай алғанда, сондай-ақ оның әрбір құрамдас бөлігі бойынша дамуды және орнықтылық құралдарын қамтамасыз ететін тетіктерді қамтитын өзара байланысты жүйе болып табылады.

Ауылдық аумақтардың тұрақты дамуының өзара байланысты төрт құрамдас бөлігін ажыратуға болады деп санаймыз: экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және институционалдық.

Ауыл экономикасын әртараптандыру, ауыл халқының табысын қалыптастыру көздерін кеңейту, оларды жұмыспен қамту және т. б. әлеуметтік орнықты даму ауыл халқының тұрғын үй жағдайларын жақсартуды, әлеуметтік инфрақұрылымды қалпына келтіруді және дамытуды және т.б. көрсетеді.

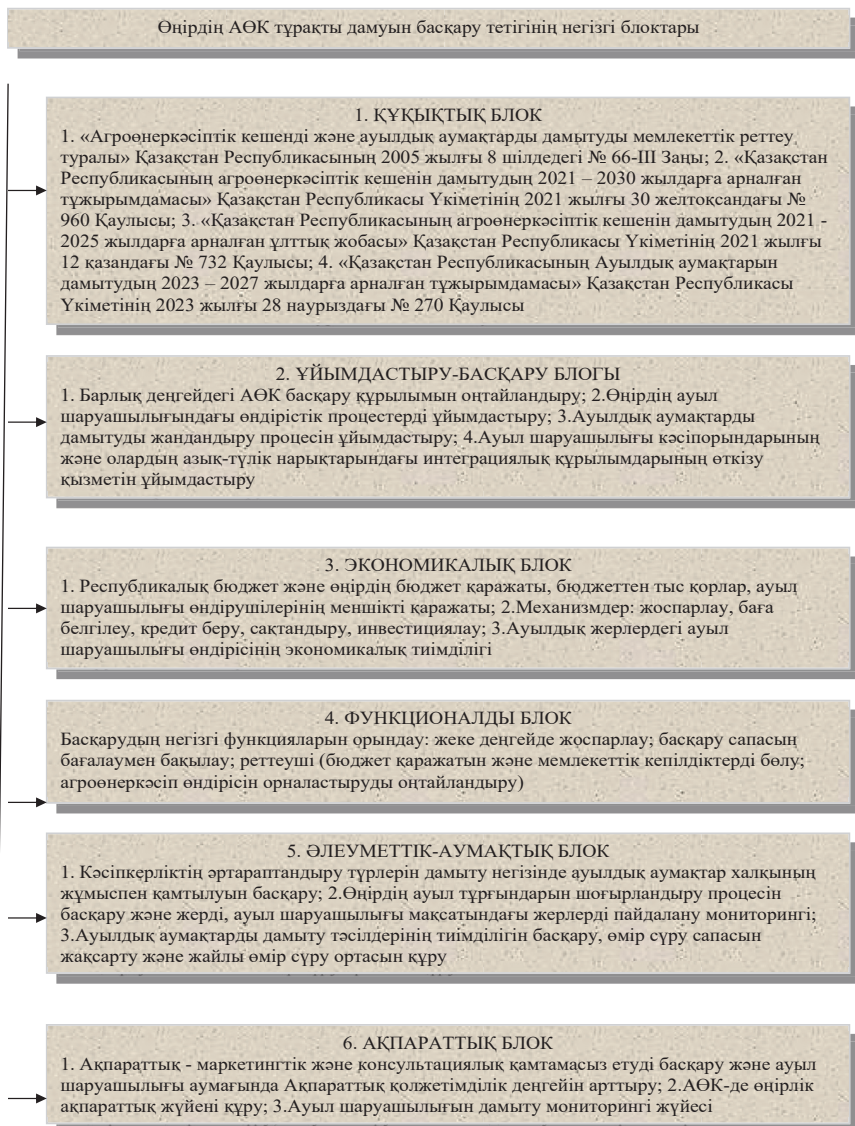
Экологиялық тұрақты даму табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануды қамтиды. Институционалдық құрамдас бөлігі ауылдық аумақтардың орнықты дамуына ықпал ететін құқықтық, қаржылық, ұйымдастырушылық және өзге де институттарды дамытуды көздейді.

Нәтижелер және талқылау

Ғылымдағы тұжырымдамалық тәсіл әрқашан зерттеудің жалпы бағыты мен сабақтастығын анықтайтын негізгі ережелер кешенін алдын-ала әзірлеуді қамтиды. Бұл белгілі бір бұрыш, бастапқы позиция, зерттеу мақсатқа бағытталған бастапқы нүкте.

Ұйымдастырушылық-экономикалық механизм әрқашан интегратор рөлін атқарады, оны басқаруға және тұрақты жұмыс істеуге мүмкіндік беретін басқару жүйесінің негізгі элементі болып қала береді. Ол мақсаттарды, функцияларды, әдістерді, басқару технологияларын біріктіреді, олар белгілі бір басқару деңгейіне байланысты түрлері бойынша өзгеруі мүмкін.

Өңірдің АӨК үшін орнықты дамуды басқарудың мұндай ұйымдастырушылық-экономикалық тетігі өзара байланысты бірнеше «блоктарды» жүйелі түрде біріктіретін құрылымдық модельде ұсынылған (1 сурет).

Сурет 1. Ауылдық аумақтардың орнықты дамуын басқару тетігінің басқару құрылымы
Ескерту - авторлар құрастырған

Оның негізгі байланыстырушы блоктары құқықтық және ақпараттық болып табылады, онсыз басқару механизмі іске қосылмайды. Басқарушылық шешімдер заңнамалық нормаларға сәйкес қабылдануы тиіс және тиісті ақпараттық қамтамасыз етуді пайдаланған кезде ғана басқарушы процеске оңтайлы әсер ете алады.

Құқықтық блоктан кейін логикалық түрде ұйымдастырушылық-басқару блогы жүреді, оның ішінде көрсетілген элементтермен қатар, басқарудың ұйымдастырушылық-құқықтық формалары да бар, олардың әрқайсысы басқарудың ұйымдастырушылық құрылымының өзіндік нұсқасын таңдайды. Бұл блокта қойылған міндеттердің (ұйымдастырушылық-басқарушылық іс-қимылдардың) логикалық реттілігі де көрінеді.

Көптеген өңірлерде қалыптасқан экономиканың аграрлық секторын басқару жүйесін ескере отырып, негізгі басқарушы буын министрліктер немесе департаменттер болып табылады, бұл блоктағы бірінші элемент «Өңірдің АӨК басқару құрылымын оңтайландыру» болып табылады.

Мұндағы басты міндет, біздің ойымызша, басқару функцияларын құрылымдық бөлімшелер арасында бөлуді оңтайландыру болып табылады, бұл олардың біліктілік деңгейіне тікелей байланысты басқарушылардың ұтымды санында олардың қайталануын болдырмайды.

Бұл ретте «ұтымдылық» аграрлық ұйымдардың тиісті бөлімшелерінің шаруашылық жүргізу нәтижелері бойынша анықталады. Ауыл шаруашылығы өніміне мемлекеттік (өңірлік) Тапсырыс маңызды буын болып табылатын ауыл шаруашылығы өнімін өткізуді басқаруды ұйымдастыру ерекше өзекті болып табылады.

Мұнда оның ауыл шаруашылығы ұйымдары арасында бөлінуін оңтайландыру маңызды, бұл сыбайлас жемқорлықты болдырмайтын Үміткерлерді іріктеудің неғұрлым ұтымды тетігімен байланысты. Бұл блоктағы маңызды міндет-ауылдық аумақтарды жандандыру мен дамытуды ұйымдастыру, бұл нарықтық жағдайда мемлекеттік-жекешелік әріптестікті кеңейтуді талап етеді, өйткені бұл міндетті шешу үшін бюджет қаражаты шектеулі. Мұндай серіктестіктің бір нұсқасы мемлекеттік-агрохолдингтік инвестициялық компаниялар болуы мүмкін.

Келесі міндет — ауыл шаруашылық кәсіпорындарында өндірістік процестерді басқаруды ұйымдастыру. Ұйымдастырушылық тарап тікелей еңбек ұжымдарына және ұтымды ұйымдастырушылық формаларды таңдауға, ал басқарушылық тарап белгілі басқару функцияларына (жоспарлау, бақылау, реттеу, маркетинг және мониторинг) бағытталған. Осы функцияларды іске асыру негізінде ауыл шаруашылық өнімдерін өндірумен және сатумен аяқталатын технологиялық процестерді басқару жүзеге асырылады. ции.

Ұсынылып отырған тетіктің экономикалық блогында тікелей экономикалық сипаттағы міндеттер шешіледі (қаржыландыру, кредиттеу, баға белгілеу, инвестициялар, бюджеттік саясат, шаруашылық жүргізудің тиімділігі). Біздің ойымызша, ең маңызды міндет — ауылдық аумақтардың агро-ресурстық

әлеуетінің жай-күйі бойынша мотивациялық-инвестициялық тартымдылығын негіздеу болып табылады. Тартымдылықтың мотивациялық жағы тиісті нормативтік-құқықтық ережелермен бекітілуі керек.

Бұл жүйелік тәсіл субъект пен басқару объектісі арасында тікелей және кері ақпараттық байланыстармен жүйелік өзара әрекеттесуді құруға мүмкіндік береді.

Жүйелілік әрдайым әр түрлі деңгейдегі басқа жүйелермен өзара әрекеттесу арқылы көрінетінін ескеру керек, бұл ұсынылған Я.Корнай «жүйелік парадигмаға» сәйкес келеді (Kornai, 2002: 14). Оның мәні экономиканың негізіндегі жүйелерінің жалпы теориясының негізін қалаушылар ұсынған жүйелік тәсілдің идеяларына сәйкес келетін бірдей типтегі принциптік ережелерге ие тұрақты экономикалық жүйелер болуы керек екендігіне байланысты. Фон Бергаланфи, В. Эшби, Дж. Фон Нейман және олардың шәкірттері, олар туралы Г. Б. Клейнер жазады (Klejner, 2010).

Экономикалық жүйелердің жаңа теориясына сәйкес экономикалық процестің (тауарларды өндіру, бөлу, айырбастау және тұтыну) жұмыс істеуі «көп деңгейлі жүйелердің өзара әрекеті мен трансформациясы арқылы қарастырылады» (Lisin, 2013), мұны отандық ғалымдар растайды (Rubaeva, 2013). Бұл ретте жүйелер арасындағы өзара іс-қимыл материалдық игіліктердің «орнын ауыстыруды» қамтамасыз ететін белгілі бір «жүйеаралық орта» арқылы жүзеге асырылады, ол туралы минал Г.Б. Клейнер атап өтті (Klejner, 2010: 51).

Егер агроэкономикалық жүйені АӨК контекстінде қарастыратын болсақ, онда «жүйеаралық орта», біздің ойымызша, басқарудың репродуктивті функциясын қарастыруға болады. Дәл осы жерде мультипликаторлардың әсіресе жүйе құраушы салаларының мүдделері тоғысады, олардың қатарына ең тұрақты жұмыс істейтін салалар жатады: астық өндіру, комби-жемшөп және құс шаруашылығы. Яғни, өзара іс-қимыл негізінен аумақтық және агроөнеркәсіптік жүйелер деңгейінде жүреді, олардың әрқайсысы тұтынушылық сұранысты барынша қанағаттандыруға бағытталған, яғни әлеуметтік элементті қамтиды. Демек, макроэкономикалық жүйенің тұрақты дамуын басқару процесі оның әлеуметтік компонентімен тікелей байланысты.

Осы тәсілмен біз АӨК әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйесі (ӘЭАЖ) және оның модельдері сияқты ұғымға жүгініп, аймаққа қатысты орнықты дамуды басқару мәселелерін қарастыруды ұсынамыз. ӘЭАЖ жүйеліліктің барлық белгілі принциптеріне тән: тұтастық, құрылымдық иерархия, құрылымдылық (1-кесте).

Кесте 1. АӨК әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйелілігінің сипаттамасы

№	Жүйелілік қағидатының атауы	Жүйелілік принципінің сипаттамасы
1	Тұтастық	Екі ішкі жүйенің өзара тәуелді бірлігі: жабық аумақтағы ауылшаруашылық өндірісі және оның қоғамы, әртүрлі аумақтық деңгейлердегі ауылдық аумақтардың өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымының өзара байланысты бірлігі ретінде

2	Құрылымдық иерархия	Ол әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйенің тұрақтылығын, жоғары деңгейдегі элементтерді сақтау үшін маңыздылығы төмен жүйенің элементтеріне бағынуымен сипатталады
3	Құрылымдау	Жүйенің элементтерін және олардың белгілі бір Ұйымдық құрылым шеңберіндегі өзара байланысын талдау мүмкіндігін сипаттайды, ал жүйенің жұмыс істеу процесі тұтастай алғанда жүйенің қасиеттеріне байланысты-біз
Ескерту - авторлар құрастырған		

Бұл тұрғыда қазақстандық тәжірибені зерттеу үшін Қытайдағы жер ресурстарын басқару тәжірибесі қызықты болуы тиіс (Buzdalov, 2019; Komov, 2020).

Біздің ойымызша, әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйе әдістемелік тұрғыдан төменде сипатталған принциптерге негізделген.

Басымдық принципіне ерекше назар аудару керек. Ол, ең алдымен, өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымы бар аграрлық шаруашылықтар мен ауылдық аумақтарды қамтитын ӘЭАЖ-нің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін мақсаттарды таңдау процесін білдіруге тиіс. Нысаналы қондырғылардың басымдығы мемлекеттің, аграрлық кәсіпкерліктің және ауылдық аумақтар халқының мүдделеріне қайшы келмеуге тиіс. Сонымен бірге, басым мақсаттардың «мемлекеттік «билікке» түсіп, басқару процесі икемділікке, маневрлікке ие және сайып келгенде, ӘЭАЖ-нің тұрақты жұмысын бұзуы мүмкін. Сондықтан белгілі бір нормативтік шеңберде қойылған мақсаттарға қол жеткізудің басымдығы осы жүйенің дамуын басқарудың икемді тетігі негізінде қамтамасыз етілуі керек. Мұндай механизмді енгізу қажеттілігі сонымен қатар sets-тің тұрақты дамуын бұзатын бифуркациялық факторлардың көрінісінен туындайды. Олардың ішінде аса маңызды (тәуекелді): азық-түлік нарығы конъюнктурасының өзгергіштігі; мемлекеттік қолдаудың тұрақсыздығы; ауа райының өзгермелі жағдайлары; еңбек ұжымдары мен агроөнеркәсіптік құрылымдардың уәждемелік тетігіндегі кемшіліктер болып табылады.

Басымдық әлеуметтік-экономикалық аумақтық жүйенің өзгеру қарқыны мен деңгейіне әсер ететін тиімді реттеуші тетіктерді құруға да қатысты, бұл көбінесе проблемалы болып табылады. Аймақ деңгейінде мұндай тетіктерді құрудың барлық міндеттерін шешу мүмкін емес, өйткені кез-келген саланың экономикасына, әсіресе аграрлық салаға жаһандану процестері, әлсіз мемлекеттік қолдау, қаржы-экономикалық дағдарыс әсер етеді. Осыған байланысты осындай жүйелерді дамытуға бағдарланған мемлекеттік аграрлық саясатты реформалау қажеттілігі туындайды.

Механизмдердің мәнін неғұрлым егжей-тегжейлі негіздеу үшін ғалымдар ұсынған механизмдердің екі формасын сипаттау маңызды: «жабық, бастапқы құбылысты көбейту», ол жабық «типті» механизм деп аталады және «ашық типтегі аң терісі» деп аталмайды. Бірінші типке сандық бағалауға жатпайтын механизмдер, екіншісіне валюта механизмі, қаржы механизмі және олардың туындылары жатады (*Guidance on core indicators for agrifood systems, 2021; Kokenova et al., 2022*).

Біздің ойымызша, механизмдердің мұндай таралуы белгілі бір конвенцияны қамтиды, өйткені олардың әрқайсысында ашық және жабық типтегі элементтер болуы мүмкін. Мұндай тұжырымды аграрлық шаруашылықтар мен ауылдық аумақтардың тұрақты дамуын басқарудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетігі мысалында негіздеуге тырысамыз. Бұл механизмдегі «тұйықталу» көбею процесінің қайталанатын циклдік сипатына негізделген, ол ауа-райы қаупі, ережелердің әсері, экономикалық процестер және мемлекеттік қолдаудың сөзсіз жағдайында мәжбүрлі және тұрақты түрде жүзеге асырылуы керек.

Агроөндірістік процестің аталған факторларға тәуелділігі оның инновациялық негізде кеңейтілген өндіріске жаңа сапаға өтуін тежейді. Ең жақсы жағдайда, ол төмендемейді, бірақ ауылшаруашылық ұйымдарының кірістілігі мен муниципалитеттердің бюджетіне салық түсімдерінің мөлшері өзгеріссіз қалады. Бұл оларға ауылдық аумақтың (ауданның) әлеуметтік инфрақұрылымын жоғары деңгейде ұстауға мүмкіндік бермейді. Яғни, даму механизмі қарапайым көбею деңгейінде жабылады және оған тиісті жағдай туғызбайды.

АӨК секторындағы Халықаралық бизнес-қоғамдастықта орнықты дамудың корпоративтік стратегиялары үшін жалпы жүйелік қағидаттар мен тәсілдерді тұжырымдау қажеттілігін түсіну жетіле түсті. Жаһандық деңгейде агроазық-түлік жүйелерінің тұрақтылығын бағалауға жүйелі, құрылымдық көзқарас болмаған жағдайда, бизнес үшін тиісті стратегияларды тұжырымдау критерийлері мен параметрлері де әлі әзірленбеген. Вакуум осы процесті институционализациялауға ықпал ететін өзіндік шешімдер мен тәсілдерді ұсынатын әртүрлі ғылыми, академиялық және ғылыми институттармен толтырылады.

Осы саладағы ең жүйелі зерттеулердің бірін 2021 жылы Дүниежүзілік салыстырмалы талдау альянсы (World Benchmarking Alliance, WBA) жүргізді (17 Sustainable Development Goals and 169 targets, 2020). Бұл ғылыми-зерттеу институты Бизнесінің агроазық-түлік жүйелерінің тұрақтылығына қосқан үлесін бағалау жүйесін құрды (World Benchmarking Alliance, 2021).

Осы мақсатта әлемдік агроөнеркәсіптің 350 жетекші трансұлттық компаниясының қоршаған ортаға оң әсер ету, сапалы тамақтану және әлеуметтік сала мақсатында жаһандық азық-түлік жүйесін трансформациялауға қосқан үлесі талданды.

Осы зерттеудің нәтижелері 23 млн адамды жұмыс орындарымен қамтамасыз ететін және Агроөнеркәсіптегі әлемдік кірістердің 50%-дан астамын бақылайтын АӨК саласындағы жетекші бизнес тобы жаһандық азық-түлік жүйесін тұрақтылыққа қарай трансформациялау бойынша қойылған мақсаттарға әлі қол жеткізе алмайтынын көрсетті. Бұл агроөнеркәсіптік кешеннің ірі бизнесінде агроөнеркәсіптік жүйелерді тұрақты дамытудың атаулы және тиімді стратегияларының жоқтығын көрсетеді. Өз кезегінде, прогрестің болмауы тиісті тұрақтылық мақсаттарына және Париж климаттық келісіміне қол жеткізуді айтарлықтай баяулатады.

Айта кету керек, 2021 жылы әлемдік агроөнеркәсіптің жетекші корпорациялары тобының тек 47 % - ы нақты міндеттер мен орындау мерзімдерін, сондай-ақ тиісті бағалау көрсеткіштерін қамтитын кешенді және жан-жақты тұрақты даму стратегияларын тұжырымдады (Transforming Food Systems for Rural Prosperity, 2021).

Осы тізімнің 27 %-ы тұрақты дамудың кейбір «стратегияларын» тұжырымдады деп мәлімдейді, бірақ нақты бағалау жүйелері, тиімділіктің негізгі көрсеткіштері және есептілікті ашу жоқ. Компаниялардың 26 % - ы тұрақты даму саласында ешқандай мақсат қоймады.

Бұл ретте Азық-түлік тізбегінің буындары бойынша орнықты даму стратегияларын ұстану дәрежесіндегі айырмашылық тән. Бірінші кезекте соңғы сатып алушылармен тікелей байланысты және тұрақты даму стратегиясын, оның ішінде жаңа нарықтар мен сегменттерді ашу үшін маркетингтік мақсаттарда пайдаланатын агроөнеркәсіптік сектордың жетекші брендтері көш бастап тұр. Атап айтқанда, тұрақты даму бойынша көшбасшылар тізімінде үш жаһандық корпорация - Unilever, Nestle және Danone бар. Алайда, азық-түлік бөлшек саудасының жетекші компаниялары, мысалы, Walmart, Kroger, Costco және басқалары ТДМ-ға қол жеткізуде өте төмен.

2021 жылы world Benchmarking Alliance сарапшылары жүргізген әлемдік АӨК-тің жетекші 350 компаниясының Корпоративтік стратегияларын егжей-тегжейлі талдау (17 Sustainable Development Goals and 169 targets, 2020) олардың агроөнеркәсіптің экология және табиғи ресурстарды - орман, су және жер ресурстарын үнемді пайдалану саласындағы қызметінен келтірілген залалды барынша азайту жөніндегі нақты күш-жігерін нақты норирлеуін көрсетеді.

Атап айтқанда, осы тізімнің тек 7 % - ы ғана парниктік газдар шығарындыларын азайту бойынша нақты шаралар қабылдайды (1 және 2-score 1 және score 2 қамту салалары), бұл ғылыми көрсеткіштерге негізделген және Париж климаттық келісімінің мақсаттары мен міндеттеріне сәйкес келеді. Одан да аз үлес 3 (score 3) қамту саласындағы парниктік газдар шығарындыларын азайту бойынша қадамдар жасайды, бұл өндіріс барысында тікелей залалды ғана емес, сонымен қатар жеткізу тізбегінің әртүрлі кезеңдеріндегі барлық жанама шығарындыларды да ескереді, бұл азық-түлік секторындағы экологияға келтірілген барлық зиянның 80% - на дейін жететіні белгілі. Бұл міндет одан да күрделі, өйткені ол АӨК компанияларынан өндірістің әртүрлі кезеңдерінде жеткізушілер мен серіктестерді қатаң таңдауды талап етеді.

Тағы бір маңызды олқылық-әлемдік агроөнеркәсіп көшбасшыларының көпшілігінің корпоративтік стратегияларында орман ресурстарын, топырақ ресурстарын тұрақты басқару және биоәртүрлілікті қамтамасыз ету мақсаттарының болмауы. Атап айтқанда, компаниялардың тек 24 % - ы ормандардың жойылып кетуіне және жойылып кетуіне жол бермеу үшін белгілі бір жалпы мақсаттар қойды, бірақ ауырсыну-олардың көпшілігі бұл міндеттерді ең осал және қауіпті өнім түрлері үшін өндіріс тізбектерінің барлық кезеңдеріне біріктіруі керек.

Орнықты дамудың әлеуметтік өлшемі әлемдік агроөнеркәсіп көшбасшыларының корпоративтік стратегияларына да сәтті интеграцияланбаған. Көптеген елдерде агроазық-түлік секторы жұмысшылардың құқықтарын бұзу үшін, соның ішінде жұмыс күшін мәжбүрлеп пайдалану және балалар еңбегін заңсыз пайдалану тұрғысынан жоғары тәуекелдер тудыратыны белгілі. Әлемдегі азық-түлікпен қамтамасыз етудің күрделі, көп деңгейлі жүйесін ескере отырып, көптеген ірі компаниялар өздерінің корпоративтік сағып алу жүйесіне енгізуден және бақылау және бақылау қиын болатын осы параметрлерден бас тартады. Олардың көпшілігі ең жалпы жаһандық негіздемелік келісімдер мен реттеу шараларын ұстануды жөн көреді, атап айтқанда Халықаралық еңбек ұйымы желісі бойынша әзірленуде, бірақ олардың операциялық қызметіне нақты бақылау тетіктерін одан әрі енгізбестен. Атап айтқанда, World benchmarking Alliance (The Declaration «Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development», 2022) мәліметтері бойынша, әлемдік агроөнеркәсіптің 350 жетекші компаниялары тізімінің тек 8%-ы ғана ставкалар жүйесін қоса алғанда, өз қызметінде адам құқықтарын қамтамасыз етуді бақылау тетіктері мен индикаторларын енгізді және табысты қолданады. Сондай-ақ, бұл компаниялардың 50 % - дан астамы өз жеткізушілерінен өндірісте балалар еңбегін қолданбауға кепілдік беруді ресми түрде талап етпейді (Orehov, 2018: 135).

Тұрақтылықты әлеуметтік өлшеудің тағы бір негізгі факторы шағын және орта фермерлік және балық шаруашылықтарын нарықтарға кедергісіз қол жеткізу, тең бәсекелестік мүмкіндіктер жасау, жаңа технологияларға, білімге, ресурстарға және инвестицияларға қол жеткізу тұрғысынан қолдау болып табылады. Агроөнеркәсіптік көшбасшылар тізіміндегі компаниялардың 54 % - ы фермерлер мен балық шаруашылықтарының тұрақтылығын қолдау бойынша міндеттемелерді көрсеткенімен, тек 2 % - ы шағын және орта фермерлік және балық шаруашылықтарының тұрақтылығының, кірісі мен бизнесінің өсуіне өз қызметінің оң әсерінің нақты нәтижелерін ұсына алды.

Жетекші жаһандық корпорациялардың агроазық-түлік секторындағы нақты үлесін талдау тұрақты дамудың үш өлшеміне (әлеуметтік, экологиялық және экономикалық) байланысты болатын тиімділіктің жаңа негізгі көрсеткіштерін интеграциялау үшін жүйелі және ғылыми негізделген тәсіл қажет екенін көрсетеді. Бұл тәсіл тек бақылау және есеп беру тетіктерін ғана емес, сонымен қатар ірі халықаралық корпорацияларға агроазық-түлік жүйесін үлкен тұрақтылыққа, тиімділікке және сыртқы шоктар мен жаһандық синтегеуріндерге төзімділікке қарай толыққанды трансформациялауға бағытталған тұрақты дамудың толыққанды корпоративтік стратегияларын әзірлеуге және іске асыруға мүмкіндік беретін ынталандырушы шаралардың барлық спектрін қамтуы тиіс.

Қорытынды

Агроазық-түлік жүйесінің тұрақты даму рельстеріне ауысуы кез келген ұлттық экономика үшін де, осы жүйенің негізгі қатысушылары үшін де жаңа мүмкіндіктер мен тәуекелдерді тудырады.

Мұндай ауысу жағдайында бизнес-мүмкіндіктерді бағалаудың халықаралық әдістемелерін қолдану неғұрлым перспективалы бағыттарды және қосылған құн түріндегі жаңа бизнес-модельдерден ықтимал қайтарымды бағалауға мүмкіндік береді.

Бұл нәтижелер тұрақты бизнес-модельдерге көшкен кезде агроазық-түлік секторы жыл сайын қосымша пайда әкелетінін көрсетеді. Мұндай ауысу қосымша инвестицияларды және агроазық түлік стратегияларын түбегейлі өзгертуді талап етеді.

Агроазық-түлік жүйесінде тұрақты бизнес-модельдерді енгізу перспективалары көбінесе шикізат жеткізушілері мен азық-түлік өндірушілерінен бастап дистрибьюторлар мен бөлшек саудагерлерге дейінгі әртүрлі сегменттердегі нарықтың негізгі ойыншыларының басымдықтары мен бизнес стратегияларына байланысты.

Агроазық-түлік ойыншыларының монетизация мен қосылған құнды алудың нақты және түсінікті тетіктері бар пәрменді баламалы бизнес-модельдерді ұсына алатын орнықты дамудың неғұрлым кешенді стратегияларына көшуі үшін нарықтарда сапалы жаңа жағдайлар жасау қажет. Бұл мәселені шешу үшін маңызды:

- тиімді корпоративтік басқаруды қалыптастыру, оның ішінде өңірлерде;
- тұрақты өндіріс үшін маңызды ынталандыру шараларын жасау үшін құқықтық және заңнамалық нормалар мен шеңберлерді бейімдеу;
- әлеуметтік жауапты және тұрақты инвестицияларды арттыру үшін қолайлы инвестициялық ахуал қалыптастыру;
- үздік әлемдік тәжірибелерді пайдалана отырып, «жасыл қаржыландыру» тетіктерін құру;
- агрокомпаниялардың, әсіресе шағын және орта бизнестің қазіргі заманғы тұрақты өндіріс технологияларына (нүктелік егіншілік, тамшылатып суару, топырақтың спутниктік мониторингі және ерте климаттық болжау және т.б.), сондай-ақ дистрибуция мен тұтынуға (жасанды интеллект; блокчейн, Машиналық оқыту және ауыл шаруашылығындағы дрондар) экономикалық қолжетімділігі мен қолжетімділігін қамтамасыз ету;
- ұлттық азық-түлік жүйесін реформалау, әсіресе коронавирустық пандемиядан алынған сабақтарды ескере отырып;
- азық-түлік өндірісінің, өңдеудің және тұтынудың тұрақтылығын арттыру үшін агроөндіріске инновациялық, стандартты емес бизнес-модельдерді енгізу;
- Климаттық катаклизмдер мен ауруларға төзімді тұқымдар мен тыңайтқыштардың заманауи отандық банкін құру үшін ҒЗТҚЖ-ға инвестиция салу;
- заманауи инфрақұрылымға және өндірістік активтерге инвестиция салу (соның ішінде тамақ қалдықтарын өңдеу үшін және т.б.).

REFERENCES

Guidance on core indicators for agrifood systems (2021). *Measuring the private sector's contribution to the SDGs. Food and Agriculture Organization of the United Nations.* — URL: <https://www.fao.org/3/cb6526en/cb6526en.pdf>. (in Eng.)

Transforming Food Systems for Rural Prosperity, International Fund for Agricultural Development (IFAD), Rural Development Report (2021) (in Eng.)

World Benchmarking Alliance (2021). URL: <https://www.worldbenchmarkingalliance.org/publication/food-agriculture/findings/the-sector-is-not-taking-environmental-responsibility/>. (in Eng.)

17 Sustainable Development Goals and 169 targets (2020). — URL: <https://sdgs.un.org/goals> (in Eng.)

Buzdalov I. (2019) Experience and results of agrarian reforms in China and Russia // Agro-industrial complex: economics, management. — No. 4. — Pp. 3–14. (in Russ)

Vernadsky V.I. (1991) Scientific thought as a planetary phenomenon / V.I. Vernadsky. — M.: Nauka. — 270 p. (in Russ).

The Declaration «Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development», adopted by the UN General Assembly resolution of September 25, — 2015 (2015). [Electronic resource]. — URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals/> (дата обращения: 19.11.2022) (in Eng.)

Kleiner G.B. (2010). New theory of economic systems and its applications // Journal of Economic Theory. — No. 3. — Pp. 41–57 (in Russ)

A.E. Kokenova, M.U. Beisenova, A.P. Shalbayeva, G.A. Maulenberdieva, R.N. Moldaliev (2022). IMPROVING THE EFFICIENCY OF GRAIN PRODUCTION BY IMPROVING MANAGEMENT PROCESSES // BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN. — ISSN 1991–3494. — Volume 2. — Number 396. — 343–355 (in Eng.)

Komov N., Sharipov S. (2020). Effective management of land resources – an urgent task of the state // Agro-industrial complex: economics, management. — No. 4. — Pp. 24–31 (in Russ)

Kondratiev, N.D. (2002). Big cycles of conjuncture and the theory of foresight / N.D. Kondratiev. — M.: Ekonomika, — 768 p. (in Russ)

Kornai, Ya. (2002). System paradigm // Society and Economics. — No. 4. — p. 14 (in Russ).

Lisin M.N. (2013). Creation of the infrastructure of a regional cluster of small business entities of the agro-industrial complex in the form of an agricultural infrastructure park // Economics of agricultural and processing enterprises. — No. 4. — Pp. 55–59 (in Russ)

Orekhov S.A. (2018). Concepts and evolution of corporate social responsibility // Bulletin of Plekhanov Russian University of Economics. — № 5 (101). — Pp. 131–139 (in Russ)

Rubaeva O.D., Prokhorova L.V. (2013). Algorithms for managing sustainable socio-economic development of the village (based on materials of the Chelyabinsk region) // Agrarian Bulletin of the Urals. — No. 11. — Pp. 88–92 (in Russ)

Shedko Yu.N. (2014) Sustainability of regional development as a socio-ecological economic system / Yu.N. Shedko // Management sciences in the modern world: collection of scientific conference reports. — Vol.1. — S-Pb.: Ed. — Publishing House "Real Economy" LLC. — Pp. 266–269 (in Russ)

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Б.Т. Абыканова, У.Т. Туленова, Ж.К. Салыкбаева, Али Чорух, А.А. Таугенбаева ШАҒЫН ЖИНАҚТЫ МЕКТЕП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИЛІГІН ДАМУ ТУРАСЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ ПӘНДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ АРТТЫРУ.....	7
А. Әбілқасымов, Н. Жапашов, Н. Жұмабай, Е. Сандыбаев STEM ЖӘНЕ STEM ЕМЕС ПӘНДЕР МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ОҚУ ПРОЦЕСІНДЕ LESSON STUDY КӘСІБИ ДАМУ БАҒДАРЛАМАСЫН ҚОЛДАНУЫ.....	22
Р.У. Альменаева, Н.Д. Андреева, Р.Х. Курманбаев, Б.А. Досжанов БОЛАШАҚ БИОЛОГИЯ МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН МОБИЛЬДІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ НЕГІЗІНДЕ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЭКСПЕРИМЕНТТІК НӘТИЖЕЛЕРІ.....	33
Б. Анас, М. Скаков, Ш. Раманкулов, С. Есер «НАНОТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ НАНОМАТЕРИАЛДАР» ПӘНІНІҢ ОҚУ МАЗМҰНЫН ҚҰРУДЫҢ ҚАҒИДАЛАРЫ МЕН ОҚЫТУДЫҢ КЕЗЕҢДЕРІ.....	47
С.К. Асылбекова, А.Х. Давлетова, Г.Ф. Нурбекова, Ж.А. Беккожина, О.А. Айгунова ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МОНИТОРИНГ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ БІР БӨЛІГІ РЕТІНДЕ КӘСПТІК БАҒДАР БЕРУ ЖҰМЫСЫ.....	58
Г.Ә. Әбенова ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА НЕОЛОГИЗМДЕРДІ ОҚЫТУ.....	72
Ж.А. Байбағшаева, К.Т. Жанұзақова ЖОО-ДА ОРАЗБЕК СӘРСЕНБАЕВ ПРОЗАСЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРМЕН ОҚЫТУ.....	85
А.К. Бақажанова, А.Е. Сағимбаева, Р.А. Шоқанов БОЛАШАҚ ХИМИЯ МҰҒАЛІМДЕРІ ҮШІН ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЦИФРЛЫҚ ҚҰРАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ОҚЫТУДЫ ЖЕТІЛДІРУ.....	95
К.Г. Балгинбаева, Д. Муса ҚҰРАЛДЫ-ӘДІСТЕМЕЛІК ПЛАТФОРМА АРҚЫЛЫ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ТУРАСЫ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ.....	109
А.И. Булшекбаева, М.К. Сураншиева, З. Бейсембаева, Ж.Ж. Асанханова ПӘНАРАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭМОЦИОНАЛДЫ ОҚЫТУ (SEL) ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	123
А.Х. Давлетова, А.Т. Назарова, А.Х. Касымов, Ж.Қ. Жалғасбекова, Р.Н. Шадиев ОҚЫТУДЫ САРАЛАУ ҮШІН ЦИФРЛЫҚ ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕНДІ ПАЙДАЛАНУ ӘДІСТЕМЕСІ.....	134
Р.А. Ельгинова, Ж.К. Нурбекова, К.М. Мухамедиева, Г.Ш. Нургазина, Ж.Б. Копеев ТОЛЫҚТЫРЫЛҒАН ШЫНАЙЫЛЫҚҚА ИНФОРМАТИКА МҰҒАЛІМІН ДАЯРЛАУДЫҢ МАЗМҰНЫ.....	149
Ш. Жанысбекова, Г. Сырлыбаева ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ КЕЗІНДЕ ПРАГМАТИКАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУ ОҚУШЫЛАРДА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕМЕЛЕРІН ЗЕРДЕЛЕУ.....	162
Ж.Е. Зулыхар, А.Р. Серікбаева, Г.Ф. Нурбекова, Қ.У. Кариева, I.M. Sirojiddinova ЖЕЛЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	178
Б.З. Кенжегулов, Ж. Сайдолқызы, Р.Қ. Аманғалиева, Д.А. Ахметбай, Р. Schmidt ОРТА МЕКТЕП БАҒДАРЛАМАСЫНДАҒЫ КҮРДЕЛІ ТРИГОНОМЕТРИЯЛЫҚ ТЕНДЕУЛЕРДІ ЖАСАНДЫ ЖОЛДАРМЕН ШЕШУ ӘДІСТЕРІ.....	194
Г.Р. Кошанова, Э.А. Абдыкеримова, А.Б. Туркменбаев, Б.Т. Урбисина, А.С. Омуралиев ВИРТУАЛДЫ КОНСТРУКТОР ЖӘНЕ STEM-ТЕХНОЛОГИЯСЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ.....	212
А.А. Куралбаева, Г. Пилтен, Г.Н., Диханбаева, А.Ш. Жүнісова БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ОҚУ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫ МЕН ӘДЕТТЕРІН БАҒАЛАУ: ҚАЗАҚСТАН МЫСАЛЫНДА.....	231

Р. Салықов, М. Скаков, И. Усембаева, Ш. Раманкулов, А. Чорух ОҚЫТУДАҒЫ ПӘНАРАЛЫҚ STEAM ТЕХНОЛОГИЯСЫ: «ЭЛЕКТР ЖӘНЕ МАГНЕТИЗМ» БӨЛІМІН ОҚЫТУДЫҢ ФОРМАЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ.....	241
А.Ы. Сафарғалиева ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУЫ: НЕГІЗГІ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР.....	253
А. Сейтмуратов, А. Нұрғалиева, С. Меңліхожаева, Д. Жарылғапова, М. Парменова, Р.Ж. Мрзабаева, А.Б. Сакулова МАТЕМАТИКА МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУ МАҚСАТЫНДА МАТЕМАТИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМДАРДЫ ОҚЫТУДЫҢ БОЛЖАМДЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІК МОДЕЛІ.....	269
М.К. Скаков, Т.Н. Далабаев, А. Чорух, М.М. Нуризинова БОЛАШАҚ ФИЗИКА МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ.....	283
Б. Тасұов, Н.А. Нигетбаева ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ЭЛЕКТРОНДЫ ОҚУЛЫҚТЫҢ ТИІМДІЛІГІ ЖӘНЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	295
А.А. Таутенбаева, Г.М. Қусанов, Г.Турмуханова, Э. Куриэль-Марин, Б.Т. Абыканова ЗИЯТКЕРЛІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕР МЕН ВЕБ-ҚАУЫМДАСТЫҚТАР.....	306
А.Т. Тулебаева, М.К. Айтимов, Ш.М. Майгелдиева, Н. Йылдыз СЫР ӨҢІРІ АҚЫНДАРЫ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ-ДИДАКТИКАЛЫҚ САРЫНДАР МЕН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАР (Жүсіп Ешанияұлы шығармалары негізінде).....	324
Д.А. Шрымбай, Э.Т. Адылбекова, Х.И. Бұлбұл БОЛАШАҚ МҰҒАЛІМДЕРДІҢ КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҒЫН ЖАППАЙ АШЫҚ ОНЛАЙН КУРС АРҚЫЛЫ ЖЕТІЛДІРУ МҰМКІНДІКТЕРІ.....	337

ЭКОНОМИКА

Б.Х. Айдосова, А.А. Макенова, А.Ж. Бухарбаева, Е.Ж. Ыдырыс, Н.С. Қусаева МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ҚАРЖЫСЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ӘДІСНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	349
Р.К. Арзикулова, Ж.А. Қуатбеков, С.Қ. Темірхан, Ш.И. Алимкулова, Ч. Нұрғалиева «ҚАЗМҰНАЙГАЗ» ПРО-НЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ НАРЫҚҚА ӘСЕРІ.....	366
А.Д. Асанова, Л.Ж. Аширбекова ҚР ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫНЫҢ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ АШЫҚТЫҚ	380
Ж.А. Бабажанова, А.А. Тапалова, А.Т. Мелекова, Н.А. Ибадильдин, Г.С. Мукина ӨМІР СҮРУ ДЕҢГЕЙІМЕН САПАЛЫ ӨМІР СҮРУ ДЕҢГЕЙІ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ САНАТТАРЫ.....	390
А.Ә. Бодықова, Ж.Ш. Қыдырова, А.С. Шайнуров, А.Б. Алибекова, Э.Т. Темирбекова ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНДЕГІ ЖОҒАРЫ БІЛІМГЕ АРНАЛҒАН МЕМЛЕКЕТТІК ШЫҒЫНДАР.....	408
А.К. Бакпаева, Г.А. Оспанова, Ж.К. Басшиева, К.Н. Тастанбекова, М.Н. Нұрғабылов, А.А. Нұрғалиева ЖАҢАҢДАНУДЫҢ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ НАРЫҚТАРЫНА ЖӘНЕ ОНЫМЕН БАЙЛАНЫСТЫ САУДА ҚАТЫНАСТАРЫНА ӘСЕРІ.....	420
Э.С. Балапанова, А.К. Джусибалиева, З.У. Джубалиева, А.К. Адельбаева, С. Дырқа АГРАРЛЫҚ ЭКСПОРТТЫҚ НАРЫҚТАРДЫ ДАМУЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ.....	432
Б.М. Жұрынов ӨНЕРКӘСІП САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ІРІ ҰЛТТЫҚ ХОЛДИНГТЕРІН БАСҚАРУДА ЖОБАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУ.....	445
Ж.С. Булхаирова, А.Б. Темирова, Ш.Ж. Сейітжағыпарова, Ш.А. Капанова ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛДЫҚ АУМАҚТАРЫН ОРНЫҚТЫ ДАМУЫ.....	469

Н.А. Гумар, Г.А. Саймагамбетова, Ш.Е. Шалбаева, Т.К. Жолдасбаева, Л.А. Попп ӨНІРЛІК ЭКОНОМИКАНЫҢ БӘСЕКЕЛЕСТІК АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫН БАҒАЛАУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ.....	482
З.О. Иманбаева, М.А. Токтарова, М.Ш. Күшенова, Р.К. Айтманбетова, Гиорги Абуселидзе АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ СЕКТОРЫНДА БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ.....	498
А.Т. Исаева, Д.О. Онолтаев, М.Н. Нургабылов, Н.Н. Чуприна, М.Т. Баетова ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ РӨЛІ.....	513
Ғ.Е. Керімбек, А.Ж. Машаева, А.Ш. Алимбетов, Г.К. Мусаева, Г.А. Куаналиева ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТРАНЗИТТІК-КӨЛІК САЛАСЫНЫҢ ДАМУ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	528
А.П. Коваль, А.Б. Бекмагамбетов, Л.М. Шаяхметова, Ш.Т. Айтимова АҚШ ПЕН КАНАДА МЫСАЛЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕГІ ӨНДІРІСТІК ЖӘНЕ САҚТАНДЫРУ ТӘУЕКЕЛДЕРІНІҢ ЖІКТЕЛУІНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ.....	542
А.Т. Көкенова, А.Р. Шалбаева, И.Ю. Хан, К.К. Байгабулова, А.О. Демеубаева ТҰРАҚТЫ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДА АӨК ДАМУЫН БАСҚАРУДЫҢ ӨНІРЛІК СТРАТЕГИЯЛАРЫН ЗЕРТТЕУ.....	558
М.А. Меккин, Т.С. Куракбаева, С.К. Серикбаев, Ж.К. Кайрлиева, Б.С. Құлбай ПОСТКЕҢЕСТІК ЕЛДЕРДЕГІ СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ.....	573
Е.Т. Мендіқұл, К.А. Утегенова, Н.Қ. Шекен, Д.А. Бекешева, А.Ж. Машаева ҚАЗАҚСТАННЫҢ КҮРІШ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНІРІНДЕ ЛОГИСТИКА ЖҮЙЕСІН ҚҰРУ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДАНЫ ДАМУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ.....	588
Б.Б. Мубарақова, Д.С. Уразалимова, А.Ж. Мусина, Ж. Байшукурова, Р.С. Якудина ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ ТҰРАҚТЫ ҚР ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ ДЕҢГЕЙІН ЖОҒАРЫЛАТУДЫҢ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ.....	603
Г.Б. Нұрлихина, М.А. Мұкин, С.К. Сәрікбаев, Б.С. Құлбай, С.Т. Исағалиев ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙ АРАСЫНДАҒЫ КҮП ЖАҚТЫ ЫНТИМАҚТАСТЫҚТЫҢ ЖАҒДАЙЫ МЕН БҮЛАСАҒЫ.....	618
К.Б. Сатымбекова, М.У. Даурбаева, В.М. Карибов, А.Т. Райымбекова, Б.Ж. Корпалиева, И. Узун, А.А. Куралбаев КОМПАНИЯДА АҚША ҚАРАЖАТТАРЫНЫҢ ҚОЗҒАЛЫСЫ ЖӨНІНДЕГІ ЕСЕПТІЛІКТІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫ ТАЛДАУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ.....	636
А. Серікқызы, Ә.С. Бақтымбет, С.С. Бақтымбет ЕЛДІҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ШАРТТАРЫНДА АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ ЖАҒДАЙЫН БАҒАЛАУ.....	650
К.Н. Тастанбекова, А.М. Сапарбаева, С.А. Файзуллина, А.Е. Сарсенова, А.Т. Исаева, Хафез Абдо ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНФЛЯЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЛДАРЫ.....	665
З.М. Турсынқұлова, Л.А. Омарбақиев, А.Ж. Түлеева, А.У. Абишова САЛЫҚ САЯСАТЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ ӨМІР СҰРУ ДЕҢГЕЙІН АРТТЫРУҒА ӘСЕРІ.....	680
Н.А. Урузбаева, Ж.А. Бекмурзаева, Раб Наваз Лодхи МАҒЫСТАУ ОБЛЫСЫНЫҢ АЙМАҚТЫҚ ТУРИСТІК ӨНІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ: ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТӘСІЛ.....	693
Л.М. Сембиева, Н. Шмиголь, Ж.А. Шанайбаева, Г.К. Бекбусинова, Ә.Ж. Исмаилова СЫРТҚЫ МЕМЛЕКЕТТІК АУДИТ ОРГАНДАРЫНЫҢ САРАПТАМАЛЫҚ-ТАЛДАМАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІН РЕФОРМАЛАУДЫҢ ЖЕКЕЛЕГЕН АСПЕКТІЛЕРІ.....	709

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Б.Т. Абыканова, У.Т. Туленова, Ж.К. Салыкбаева, Али Чорух, А.А. Таутенбаева ПОВЫШЕНИЕ ПРЕДМЕТНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ КАК УСЛОВИЕ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛИЗМА ПЕДАГОГОВ МАЛОКОМПЛЕКТНЫХ ШКОЛ.....	7
А. Абилкасымова, Н. Жапашов, Н. Жумабай, Е. Сандыбаев ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРОГРАММЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ LESSON STUDY УЧИТЕЛЯМИ, ПРЕПОДАЮЩИМИ И НЕ ПРЕПОДАЮЩИМИ STEM.....	22
Р.У. Альменаева, Н.Д. Андреева, Р.Х. Курманбаев, Б.А. Досжанов ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОБИЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	33
Б. Анас, М. Скаков, Ш. Раманкулов, С. Есер ПРИНЦИПЫ ПОСТРОЕНИЯ УЧЕБНОГО СОДЕРЖАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ «НАНОТЕХНОЛОГИИ И НАНОМАТЕРИАЛЫ» И ЭТАПЫ ОБУЧЕНИЯ.....	47
С.К. Асылбекова, А.Х. Давлетова, Г.Ф. Нурбекова, Ж.А. Беккожина, О.А. Айгунова ПРОФИОРИЕНТАЦИОННАЯ РАБОТА КАК ЧАСТЬ ТЕХНОЛОГИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА.....	58
Г.А. Абенова ПРЕПОДАВАНИЕ НЕОЛОГИЗМОВ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ.....	72
Ж.А. Байбатшаева, К.Т. Жанузакова ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ПОДХОДОВ К ПРЕПОДАВАНИЮ ПРОЗЫ ОРАЗБЕКА САРСЕНБАЕВА В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ.....	85
А.К. Бакажанова, А.Е. Сагимбаева, Р.А. Шоқанов СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ХИМИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: КОМПЛЕКСНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ЦИФРОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ХИМИИ.....	95
Г.О. Беркинбаева, Ж.Б. Чилдибаев ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ НА ОСНОВЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ ОСОБЕННОСТИ ИЛЕ-АЛАТАУСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПАРКА.....	109
К.Г. Балгинбаева, Д. Муса РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ УЧИТЕЛЕЙ ЧЕРЕЗ ИНСТРУМЕНТАЛЬНО- МЕТОДИЧЕСКУЮ ПЛАТФОРМУ: КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ.....	123
А.Х. Давлетова, А.Т. Назарова, А.Х. Касымова, Ж.К. Жалгасбекова, Р.Н. Шадиев МЕТОДИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВОГО УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА ПРИ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ОБУЧЕНИЯ.....	134
Р.А. Ельгинова, Ж.К. Нурбекова, К.М. Мухамедиева, Г.Ш. Нургазинова, Ж.Б. Копеев СОДЕРЖАНИЕ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ ИНФОРМАТИКИ ПО ДОПОЛНЕННОЙ РЕАЛЬНОСТИ.....	149
Ш. Жанысбекова, Г.Сырлыбаева РАЗВИТИЕ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА: ИЗУЧЕНИЕ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДИК ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ.....	162
Ж.Е. Зулпыхар, А.Р. Серикбаева, Г.Ф. Нурбекова, К.У. Кариева, И.М. Сирожидинова СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОБУЧЕНИЯ СЕТЕВЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ.....	178
Б.З. Кенжегулов, Ж. Сайдолкызы, Р.Қ. Амангалиева, Д.А. Ахметбай, Р. Schmidt МЕТОДЫ РЕШЕНИЯ СЛОЖНЫХ ТРИГОНОМЕТРИЧЕСКИХ УРАВНЕНИЙ ИСКУССТВЕННЫМИ ПУТЯМИ В ПРОГРАММЕ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ.....	194

Г.Р. Кошанова, Э.А. Абдыкеримова, А.Б. Туркменбаев, Б.Т. Урбисина, А.С. Омуралиев ВИРТУАЛЬНЫЙ КОНСТРУКТОР И СТЕМ-ТЕХНОЛОГИЯ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ.....	212
А.А. Куралбаева, Г. Пилтен, Г.Н., Диханбаева, А.Ш. Жүнісова ОЦЕНКА ЧИТАТЕЛЬСКИХ ИНТЕРЕСОВ И ПРИВЫЧЕК БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ: НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА.....	231
Р. Салыков, М. Скаков, И. Усембаева, Ш. Раманкулов, А. Чорух МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ STEAM В ОБУЧЕНИИ: ФОРМЫ И МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ РАЗДЕЛА «ЭЛЕКТРИЧЕСТВО И МАГНЕТИЗМ».....	241
А.Ы. Сафаргалиева РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: БАЗОВЫЕ НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ.....	253
А. Сейтмуратов, А. Нургалиева, С. Менлихожаева, Д. Жарылгапова, М. Парменова, Р.Ж. Мрзабаева, А.Б. Сакулова МОДЕЛЬ ПРОГНОЗИРОВАННОЙ КОМПЕТЕНЦИИ МАТЕМАТИЧЕСКИХ СТРУКТУР ДЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ МАТЕМАТИКИ.....	269
М.К. Скаков, Т.Н. Далабаев, А. Чорух, М.М. Нуризинова МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ.....	283
Б. Тасуов, Н.А. Ниегбаева ЭФФЕКТИВНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ЭЛЕКТРОННОГО УЧЕБНИКА В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ.....	295
А.А.Таутенбаева, Г.М. Кусайнов, Г.Б. Турмуханова, Ясмина Войводич, Б.Т. Абыканова СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ И ВЕБ-СООБЩЕСТВА В ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ.....	306
А.Т. Тулебаева, М.К. Айтимов, Ш.М. Майгелдиева, Н. Ыылдыз ФИЛОСОФСКО-ДИДАКТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ ПОЭТОВ ЗЕМЛИ СЫРА (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЖУСИПА ЕШНИЯЗУЛЫ).....	324
Д.А. Шрымбай, Э.Т. Адылбекова, Х.И. Бюльбюль ВОЗМОЖНОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЧЕРЕЗ МАССОВЫЙ ОТКРЫТЫЙ ОНЛАЙН-КУРС.....	337

ЭКОНОМИКА

Б.Х. Айдосова, А.А. Макенова, А.Ж. Бухарбаева, Е.Ж. Ыдырыс, Н.С. Кусаева ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОВЕДЕНЧЕСКИХ ФИНАНСОВ.....	349
Р.К. Арзикулова, Ж.А. Куатбеков, С.К. Темирхан, Ш.И. Алимкулова, Ч. Нургалиева ВЛИЯНИЕ ИРО «КАЗМУНАЙГАЗ» НА РЫНОК КАЗАХСТАНА.....	366
А.Д. Асанова, Л.Ж. Аширбекова ТРАНСПАРЕНТНОСТЬ И ОТКРЫТОСТЬ В РАБОТЕ ОРГАНОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ РК.....	380
Ж.А. Бабажанова, А.А. Тапалова, А.Т. Мелекова, Н.А. Ибадильдин, Г.С. Мукина ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА И УРОВНЯ ЖИЗНИ НАРОДА – ПРИОРИТЕТНЫЙ ФАКТОР НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ.....	390
А.А. Бодыкова, Ж.Ш. Кыдырова, А.С. Шайнуров, А.Б. Алибекова, Э.Т. Темирбекова ГОСУДАРСТВЕННЫЕ РАСХОДЫ НА ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	408
А.К. Бакпаева, Г.А. Оспанова, Ж.К. Басшиева, К.Н. Тастанбекова, М.Н. Нургабылов, А.А. Нургалиева ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ РЫНКИ И СВЯЗАННЫЕ С НИМИ ТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ.....	420

Э.С. Балапанова, А.К. Джусибалиева, З.У. Джубалиева, А.К. Адельбаева, С. Дырка ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ЭКСПОРТНЫХ РЫНКОВ.....	432
Б.М. Журынов, ПРИМЕНЕНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТА В УПРАВЛЕНИИ КРУПНЫХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ХОЛДИНГОВ КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ.....	445
Ж.С. Булхайрова, А.Б. Темирова, Ш.Ж. Сейтжагипарова, Ш.А. Капанова УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ КАЗАХСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	469
Н.А. Гумар, Г.А. Саймагамбетова, Ш.Е. Шалбаева, Т.К. Жолдасбаева, Л.А. Попп СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ МЕТОДИК ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ.....	482
З.О. Иманбаева, М.А. Токтарова, М.Ш. Кушенова, Р.К. Айтманбетова, Абуселидзе Гиорги ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОМ СЕКТОРЕ.....	498
А.Т. Исаева, Д.О. Онолгаев, М.Н. Нургабылов, Н.Н. Чуприна, М.Т. Баева РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ.....	513
Г.Е. Керимбек, А.Ж. Машаева, А.Ш. Алимбетов, Г.К. Мусаева, Г.А. Куаналиева СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ И ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ТРАНЗИТНО-ТРАНСПОРТНОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	528
А.П. Коваль, А.Б. Бекмагамбетов, Л.М. Шаяхметова, Ш.Т. Айтимова СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КЛАССИФИКАЦИИ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ И СТРАХОВЫХ РИСКОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ПРИМЕРЕ США И КАНАДЫ.....	542
А.Т. Кокенова, А.Р. Шалбаева, И.Ю. Хан, К.К. Байгабулова, А.О. Демубаева ИССЛЕДОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ АПК В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ.....	558
М.А. Мекин, Т.С. Куракбаева, С.К. Серикбаев, Ж.К. Кайрлиева, Б.С. Кулбай СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ПОСТСОВЕТСКИХ СТРАНАХ (НА ПРИМЕРЕ КАЗАХСТАНА).....	573
Е.Т. Мендикул, К.А. Утегенова, Н.К. Шекен, Д.А. Бекешева, А.Ж. Машаева СОЗДАНИЕ СИСТЕМЫ ЛОГИСТИКИ В РИСОВОДЧЕСКОМ РЕГИОНЕ КАЗАХСТАНА КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛИ.....	588
Б.Б. Мубаракова, Д.С. Уразалимова, А.Ж. Мусина, Ж. Байшукурова, Р.С. Якудина РАЗВИТИЕ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ УРОВНЯ ЗАНЯТОСТИ РК.....	603
Г.Б. Нурлихина, М.А. Мекин, С.К. Серикбаев, Б.С. Кулбай, С.Т. Исагалиев СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ МНОГОСТОРОННЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА КАЗАХСТАНА И РОССИИ.....	618
К.Б. Сатымбекова, М.У. Даурбаева, В.М. Карибов, А.Т. Райымбекова, Б.Ж. Корпалиева, И. Узун, А.А. Куралбаев СТРУКТУРА ОТЧЕТНОСТИ ПО ДВИЖЕНИЮ ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ В КОМПАНИИ И ОСНОВЫ ЕЕ АНАЛИЗА.....	636
А. Сериккызы, А.С. Бактымбет, С.С. Бактымбет ВЛИЯНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА НА УРОВЕНЬ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ.....	650
К.Н. Тастанбекова, А.М. Сапарбаева, С.А. Файзуллина, А.Е. Сарсенова, А.Т. Исаева, Хафез Абдо ОСОБЕННОСТИ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ИНФЛЯЦИОННОГО ПРОЦЕССА В КАЗАХСТАНЕ.....	665

З.М. Турсынкулова, Л.А. Омарбакиев, А.Ж. Тулеева, А.У. Абишова ВЛИЯНИЕ НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ НА ПОВЫШЕНИЕ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ КАЗАХСТАНА.....	680
Н.А. Урузбаева, Ж.А. Бекмурзаева, Раб Наваз Лодхи ФОРМИРОВАНИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИСТСКОГО ПРОДУКТА МАНГИСТАУСКОЙ ОБЛАСТИ: СТРУКТУРНЫЙ ПОДХОД.....	693
Л.М. Сембиева, Н. Шмиголь, Ж.А. Шанайбаева, Г.К. Бекбусинова, А.Ж. Исмаилова ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ ЭКСПЕРТНО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ВНЕШНЕГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АУДИТА.....	709

**CONTENTS
PEDAGOGYR**

B.T. Abykanova, U.T. Tulenova, Zh.K. Salykbayeva, A. Çoruh, A.A. Tautenbayeva INCREASING SUBJECT COMPETENCIES AS A CONDITION FOR DEVELOPING THE TEACHERS' PROFESSIONALISM IN SMALL CLASS SCHOOLS.....	7
A. Abylkassymova, N. Japashov, N. Zhumabay, E. Sandybayev USE OF THE LESSON STUDY PROFESSIONAL DEVELOPMENT PROGRAM BY BOTH STEM AND NON-STEM TEACHERS IN THE EDUCATIONAL PROCESS.....	22
R.U.Almenayeva, N.D. Andreeva, R.H. Kurmanbayev, B.A. Doszhanov EXPERIMENTAL RESULTS OF THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS BASED ON THE USE OF MOBILE TECHNOLOGIES.....	33
B. Anas, M. Skakov, Sh. Ramankulov, S. Eser PRINCIPLES OF CONSTRUCTION OF THE EDUCATIONAL CONTENT OF THE DISCIPLINE «NANOTECHNOLOGY AND NANOMATERIALS» AND STAGES OF TRAINING.....	47
S.K. Assylbekova, A.Kh. Davletova, G. Nurbekova, Zh.A. Bekkozhdina, O.A. Aigunova CAREER GUIDANCE WORK AS PART OF THE TECHNOLOGY OF PEDAGOGICAL MONITORING.....	58
G.A. Abenova TEACHING NEOLOGISMS IN HIGHER EDUCATION.....	72
Zh.A. Baibatshayeva, K.T. Zhanuzakova APPLYING INNOVATIVE APPROACHES TO THE TEACHING OF ORAZBEK SARSENBAYEV'S PROSE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS.....	85
A.K. Bakazhanova, A.E. Sagimbaiyeva, R.A. Shokanov IMPROVING CHEMISTRY EDUCATION: COMPREHENSIVE INTEGRATION OF INNOVATIVE DIGITAL TOOLS FOR FUTURE CHEMISTRY TEACHERS.....	95
K.G. Balginbayeva, D. Mussa DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SKILLS OF TEACHERS THROUGH AN INSTRUMENTAL AND METHODOLOGICAL PLATFORM: KEY ASPECTS.....	109
A. Bulshekbayeva, M. Suranshieva, Z. Beisembayeva, Zh. Asanhanova FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL-EMOTIONAL LEARNING (SEL) SKILLS OF FUTURE TEACHERS BASED ON INTERDISCIPLINARY INTEGRATION.....	123
A.Kh. Davletova, A.T. Nazarova, A.Kh. Kassymova, Zh.K. Zhalgasbekova, R.N. Shadiev METHODOLOGY FOR USING A DIGITAL EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL COMPLEX FOR DIFFERENTIATION OF TRAINING.....	134
R.A. Yeltinova, Zh.K. Nurbekova, K.M. Mukhamediyeva, G.Sh. Nurgazinova, Zh.B. Kopeyev CONTENT OF TRAINING A TEACHER OF INFORMATICS IN AUGMENTED REALITY.....	149
Sh. Zhanysbekova, G. Syrlybayeva DEVELOPING PRAGMATIC COMPETENCIES IN KAZAKH LANGUAGE TEACHING: EXPLORING EFFECTIVE METHODOLOGIES FOR STUDENT FORMATION.....	162
Zh.E. Zulpykhar, A.R. Serikbayeva, G. Nurbekova, K.U. Kariyeva, I.M. Sirojiddinova THE CURRENT STATE OF NETWORK TECHNOLOGY EDUCATION.....	178
B.Z. Kenzhegulov, Zh. Saidolkyzy, R.K. Amangaliyeva, D.A. Akhmetbay, P. Schmidt METHODS OF SOLVING COMPLEX TRIGONOMETRIC EQUATIONS IN ARTIFICIAL WAYS IN THE SECONDARY SCHOOL PROGRAM.....	194
G.R. Kochshanova, E.A. Aabykerimova, A.B. Turkmenbayev, B.T. Urbisinova, A.S. Omuraliev VIRTUAL CONSTRUCTOR AND STEM TECHNOLOGY AS A MEANS OF FORMING FUNCTIONAL LITERACY OF STUDENTS.....	212
A. Kuralbayeva, G. Pilten, G.N. Dikhanbayeva, A.Sh. Zhunissova EVALUATION OF READING INTEREST AND HABITS OF PROSPECTIVE PRIMARY SCHOOL TEACHERS: THE CASE OF KAZAKHSTAN.....	231

R. Salykov, M. Skakov, I. Usembayeva, Sh. Ramankulov, A. Choruh INTERDISCIPLINARY STEAM TECHNOLOGY IN TEACHING: FORMS AND METHODS OF TEACHING THE SECTION «ELECTRICITY AND MAGNETISM».....	241
A.Y. Safargaliyeva DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL EDUCATION: BASIC NATIONAL VALUES.....	253
A. Seitmuratov, A. Nurgaliev, S. Menlikozhaeva, D. Zharylgapova, M. Parmenova, R.Zh. Mrzabayeva, A.B. Sakulova MODEL OF PREDICTIVE COMPETENCE OF MATHEMATICAL STRUCTURES FOR PROFESSIONAL TRAINING OF MATHEMATICS TEACHERS.....	269
M.K. Skakov, T.N. Dalabayev, A. Choruh, M.M. Nurizinova THE METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING THE SCIENTIFIC RESEARCH COMPETENCIES OF FUTURE PHYSICS TEACHERS.....	283
B. Tassuov, N.A. Niyetbayeva EFFECTIVENESS AND FEATURES OF AN ELECTRONIC TEXTBOOK IN THE LEARNING PROCESS.....	295
A.A. Tautenbayeva, G.M. Kussainov, G.B. Turmukhanova, E. Curiel-Marin, B.T. Abykanova SOCIAL NETWORKS AND WEB COMMUNITIES IN AN INTELLIGENT EDUCATIONAL SYSTEM.....	306
A.T. Tulebayeva, M.K. Aitimov, Sh.M. Maigeldiyeva, N. Yulduz PHILOSOPHICAL AND DIDACTIC MOTIVES AND PEDAGOGICAL VIEWS IN THE WORKS OF THE POETS OF THE LAND OF SYR (based on the works of Zhusip Yeshniyazuly).....	324
D. Shrymbay, E. Adylbekova, H.I. Bulbul OPPORTUNITIES TO IMPROVE THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS THROUGH A MASSIVE OPEN ONLINE COURSE.....	337

EKONOMICS

B.Kh. Aidosova, A.A. Makenova, A.Zh. Bukharbaeva, E.Zh. Ydyrys, N.S. Kusaeva THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF BEHAVIORAL FINANCE.....	349
R. Arzikulova, Zh. Kuatbekov, S. Temirkhan, Sh. Alimkulova, Ch. Nurgaliyeva THE IMPACT OF «KAZMUNAYGAS» ON THE MARKET OF KAZAKHSTAN.....	366
A.D. Assanova, L.Zh. Ashirbekova TRANSPARENCY AND OPENNESS IN THE FUNCTIONING OF LOCAL SELF-GOVERNMENT AUTHORITIES IN KAZAKHSTAN.....	380
Zh. Babazhanova, A.A. Tapalova, A.T. Melekova, N. Ibadildin, G. Mukina PROBLEMS OF INCREASING THE QUALITY AND STANDARD OF LIFE OF THE PEOPLE – A PRIORITY FACTOR OF THE NATIONAL ECONOMY.....	390
A. Bodykova, Zh. Kydyrova, A. Shainurov, A. Alibekova, E. Temirbekova GOVERNMENT SPENDING ON HIGHER EDUCATION IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES.....	408
A. Bakpayeva, G. Ospanova, Zh. Bashieva, K. Tastanbekova, M. Nurgabylov, A. Nurgaliyeva THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON AGRICULTURAL MARKETS AND RELATED TRADE RELATIONS.....	420
E. Balapanova, A. Jussibaliyeva, Z. Dzhubaliyeva, A. Adelbayeva, Dyrka Stefan PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL EXPORT MARKETS.....	432
B.M. Zhurynov APPLICATION OF PROJECT MANAGEMENT TOOLS IN THE MANAGEMENT OF LARGE NATIONAL HOLDINGS OF KAZAKHSTAN IN THE FIELD OF INDUSTRY.....	445
Zh. Bulkhairova, A. Temirova, Sh. Seiitzhagyparova, Sh. Kapanova SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN KAZAKHSTAN AT THE PRESENT STAGE.....	469

N. Gumar, G. Saimagambetova, Sh. Shalbaeva, T. Zholdasbaeva, L. Popp COMPARATIVE ANALYSIS OF METHODS FOR ASSESSING THE COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE REGIONAL ECONOMY.....	482
Z. Imanbayeva, M. Toktarova, M. Kushenova, R. Aitmanbetova, George Abuselide THEORETICAL ASPECTS OF THE APPLICATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE AGRICULTURAL SECTOR.....	498
A. Issaeva, D. Onaltayev, M. Nurgabylov, N. Chupryna, M. Bayetova THE ROLE OF YOUTH NON-GOVERNMENTAL THE ROLE OF STATE REGULATION IN THE MODERN ECONOMY.....	513
G. Kerimbek, A. Mashayeva, A. Alimbetov, G. Mussaeva, G. Kuanaliyeva STATE OF DEVELOPMENT AND ECONOMIC-LEGAL FOUNDATIONS OF THE TRANSIT-TRANSPORT SECTOR OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.....	528
A. Koval, A. Bekmagambetov, L. Shayakhmetova, Sh. Aitimova COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CLASSIFICATION OF INDUSTRIAL AND INSURANCE RISK IN ECONOMIC ACTIVITY USING THE EXAMPLE OF THE USA AND CANADA.....	542
A.T. Kokenova, A.R. Shalbayeva, I.Yu. Khan, K.K. Baigabulova, A.O. Demeubaeva THE STUDY OF REGIONAL STRATEGIES FOR MANAGING THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	558
M. Mekin, T. Kurakbaeva, S. Serikbaev, Zh. Kairlieva, B. Kulbay IMPROVING THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES IN POST-SOVIET COUNTRIES.....	573
Y.T. Mengdikul, K.A. Utegenova, N.K. Sheken, D.A. Bekesheva, A.Z. Mashayeva CREATION OF A LOGISTICS SYSTEM IN THE RICE GROWING REGION OF KAZAKHSTAN AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TRADE.....	588
B. Mubarakova, D. Urzalimova, A. Mussina, Z. Baishukurova, R. Yakudina DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE AS A FACTOR OF INCREASING THE LEVEL OF EMPLOYMENT IN THE RK.....	603
G. Nurlikhina, M. Mekin, S. Serikbaev, B. Kulbay, S. Isagaliev STATE AND PROSPECTS OF MULTILATERAL COOPERATION BETWEEN KAZAKHSTAN AND RUSSIA.....	618
K. Satymbekova, M. Daurbayeva, V. Karibov, A. Raiymbekova, B. Korpaliyeva, Y. Uzun, A.A. Kuralbayev THE STRUCTURE OF MONEY MOVEMENT REPORTING AND THE BASIS OF ITS ANALYSIS IN THE COMPANY.....	636
A. Serikkyzy, A.S. Baktymbet, S.S. Baktymbet HUMAN CAPITAL ASSESSMENT IN THE CONDITION OF COMPETITIVENESS OF THE COUNTRY.....	650
K. Tastanbekova, A. Saparbayeva, S. Faizullina, A. Sarsenova, A. Issaeva, Hafez Abdo FEATURES AND SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF THE INFLATIONARY PROCESS IN KAZAKHSTAN.....	665
Z. Tursynkulova, L. Omarbakiyev, A. Tuleeva, A. Abishova THE IMPACT OF TAX POLICY ON IMPROVING THE STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION OF KAZAKHSTAN.....	680
N.A. Uruzbayeva, Zh.A. Bekmurzayeva, Rab Nawaz Lodhi FORMATION OF A REGIONAL TOURISM PRODUCT OF THE MANGYSTAU REGION: A STRUCTURAL APPROACH.....	693
L.M. Sembiyeva, N. Shmygol, Zh.A. Shanaibayeva, G.K. Bekbusinova, A.Zh. Ismailova SOME ASPECTS OF THE REFORM OF THE EXPERT AND ANALYTICAL ACTIVITIES OF THE EXTERNAL STATE AUDIT BODIES.....	709

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Подписано в печать 29.02.2024.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.

46,0 п.л. Тираж 300. Заказ 1.

*РОО «Национальная академия наук РК»
050010, Алматы, ул. Шевченко, 28, т. 272-13-19*